

۲ □ کیسه گی (ادبی مینیما لیزم)

بلي. ناولېت ته طویلله یا اورده افسانه اصطلاح هم کارول شوې، چې د لنډې کیسې او ناول ترمنځ وي. کیسه گی په فني لحاظ د لنډې کیسې ځانگړتیاوې لري، خو په لا لنډه او اسانه بڼه.

چېرته مې لیدلي و، چې کیسه گی دې له ۵۰۰ کلیمو لنډه نه وي او له ۱۵۰۰ کلیمو ډېره. زه په خپله کیسه گیو ته [او په ټوله کې هر ادبي اثر ته] په دې توگه د کچ و مېچ له ټاکنې سره ډېر جوړ نه یم، ځکه چې کله کله کېدی شي، یوه کیسه گی دې په یوه کرښه کې ځای شي، چې بڼایي تر لسو یا شلو کلیمو به ډېره نه وي.

زما په خیال هماغسې چې تر ناول د لنډې کیسې لیکل ستونزمن دي، دغسې تر لنډې کیسې د کیسه گی لیکل ستونزمنه چاره ده؛ ځکه چې دلته هم د لیکوال لاسونه لنډ او ذهن پراخه وي. یوه ویره پېښه د چا خبره په دوه ټکیو کې ځایول څه اسانه نه ده. دا استادانه مهارت او ژور فني سوچ غواړي، خو دا هم نه هېروو، چې هنري نثر لکه د شعر غوندې ځانگړې فطري لورونه ده، چې په هرچا نه شي کېدی. روسي لیکوال «انتونچخوف» او لودیزوال «او هنري» یې د شلمې زېږدې پېړۍ نامتو استازي دي، چې په خپلو کیسه گیو کې یې خلاقانه وړتیاوې ښوولي. د چخوف زیاتره کیسه گی لږوونکې او ناڅاپي پای لري، چې ځینې وخت یې لوستونکي دلا اوږدېدا په تمه وي.

همدا، ارزښتمنه وي، چې څرنگه په ناخبرۍ کې دلوستونکي او کتونکي پر ذهن د یوې پراخه او اوږدې کیسې او داستان خواره - په خورا لنډه ټکیو - و، مخخوال شي. ځکه څه ځینې مخت له دا هل پیل را ای سره

ده. ژوندنی بوختیاوې، چټکتیا پرخوا بیایي؛ ځکه یې، لکه چې وي. په ادب ده. ځکه خو کله چې د ناول، رومان او په اوس -

نې وړوکی ښکاري، نو په یې کوي او لکه د کیسه م په لنډو پوه کړي دي.

نې د لنډون مسله ده، چې او ورسره په نړۍ کې د ویمه برخه یې په کیسه سسه گی «رابوولې، چې: وری خپلوي.

کې یې ناولېت بلي. دا لنډه کیسه چې نوره هم ږسي کې داستانک او په نه هم کیسه گی افسانچه

کیسه گی (ادبی مینیمالیزم) □ ۳

په ایران کې د ابراهیم گلستان په نامه یوه لیکوال خو دا ډول مجموعې خپرې کړې، خو په پښتو ادبیاتو کې لا کیسه گی اوس هم په خاپوړو کې ده او یوازینی شی فیسبوک دی، چې ځینې پټ استعدادونه یې راڅرگند او ډک زړونه یې تش کړل.

له ۱۹۹۶-۲۰۰۰ز کلونو کې، چې ما به د پېښور افغان ادبي بهیر په غونډو کې زیاتره وخت گډون کاوه، یوه پېښوري پښتانه لیکوال «فرهت» کله کله د سټېج په سر یوه نیمه کیسه گی ویله. مور ورته هومره پام نه کاوه، خو زیاتره وخت به داسې پای ته ورسېده، چې مور به اړ شو، بیا یې پرې ووايو، ځکه چې پای به یې ناڅاپی و او د طنز خواږه به هم په کې و. له تېرو څه ناڅه پېنځو کلونو راهیسې، چې فیسبوک په پښتنو کې هم خپل خاص ځای پیدا کړی، او ځینو ورته کار ویلی؛ د کیسه گیو بازار هم کرار کرار په تودېدو دی. یوه ډله ښایسته ښه ځوانان د خپلې ځپلې او نتلې ټولنې پلونه او گامونه په خورا لنډو کلیمو وړاندې کوي، چې هم یې لوستل اسانه دي او هم یې مفهوم پوره کیسه وړاندې کوي، چې گڼ مینه وال یې موندلي دي.

دځینو نورو ژبو کیسه گی چې اوس وینو د کلیماتو د ډېرنټ له مخې تر اوسنیو اوږدې دي او دانبيې، چې اوس کیسه گی نورې هم لنډې شوي او آن یوه کرښه او کله خو نیمه کرښه هم کېدی شي، چې کیسه گی شي. په پښتو نثر او آن په شعر کې داسې متلونه او مسرې مومو، چې کیسه گیو ته ورته وي. خو متلونه زیاتره په بېلابېلو ځایونو کې د کارونې ځای لري او غوڅې او پرېکړې کلیمې او جملې وي. کیسه گی په رښتینې ډول کیسه ښکاري. که څه هم چې ځینې وخت ښايي سل په

□ ۴ کیسه گی (ادبی مینیمالیزم)

سله په اصلي بڼه ونه لیکل شي.

عزیز الدین یوسفزي دا موضوع دلېسانس دورې د پای لیک په توگه لیکلې وه؛ ماته هغه وخت هم مهمه وه او اهمه، ځکه چې زموږ د زیاترو مونوگرافونو موضوعات زاړه او سولیدلي وي، دا موضوع هغه وخت هم نوې وه او اوس هم ده. په راتلونکې وخت کې هم زموږ لیکوالو او څېړونکو ته د کار موضوع کېدی شي، چې بېلابېلې خواوې یې لاپېرې راوسپړل شي او تفسیر شي.

زه ډاډمن یم، چې ددې اثر په چاپېدا او خپرېدا به د نوي پښتونثري ادب په پېژندنه او پرمختگ کې نوي بحثونه راوپارېږي او نور ځوانان به هم پراخو څېړنو او پلټنو ته وهڅیږي او څو کاله وروسته به ښاغلی لیکوال دا اثر له نویو زیاتونو او تجربو سره له سره چاپوي او خپروي. په همدې هیله ددې کتاب چاپ ټولو پښتو لوستونکو او په تېره د هنري نثر د تیوریکو زده کوونکو لپاره په زړه پورې لاسته راوړنه گڼم. ښاغلي لیکوال ته یې مبارکي وایم او لوستونکو ته یې د لوستنې او ارزونې بلنه!

درنښت

محمد داود وفا

۳۰/۱۲/۲۰۱۵

۹/۱۰/۱۳۹۴

جلال اباد

د کیسه گی د نوبت په دوام...

د مینیما ل ادبیاتو په تېره بیا کیسه گی په اړه د بحثونو په دوام کې د پښتو ادبیاتو یوه هڅانده محصل عزیزالدین یوسفزی رانه د سرچینو او مقالو غوښتنه کړې وه او ویل یې چې غواړي په دغه نوې موضوع مونوگراف ولیکي. دا چې په نوو موضوعاتو لیکل خپله نوبت او هڅه غواړي نو د هغه دا جرأت مې خوښ شو او تر یوه بریده مې ورسره همکاري هم وکړه، او دا چې اوس یې د همدغه مونوگراف د چاپ د تکل زېری راباندې وکړ نور هم خوښ یم او د دغه باجرأت کار مبارکي ورته وایم.

په مینیما لیزم، په تېره بیا ادبیاتو کې او له دې ټولو راتېر په داستاني ادبیاتو کې مینیما لیزم زما د علاقې وړ موضوع ده او په دې موضوع کې له خپلې مطالعې او کړي کار څخه خوند اخلم؛ ښايي همدا لامل وي چې په دې برخه کې د نورو کار هم خوند راکوي. د یوسفزی ورور دا تحقیق په دې موضوع بریالی او د ستاینې وړ هڅه ده او د یوې سریزې په توگه وړاندې لدې چې تاسې اصل بحث ته ننوزئ، لاندې موضوعات اړین گڼم.

یو بحث چې هم په دې مونوگراف کې او هم په ډېری وروستیو لیکنو کې چې د کیسه گی په اړه ما لوستی په ټولیز ډول یې کیسه گی د مینیما ل ادبیاتو سره په یو ډول موازي هڅه گڼلې؛ په داسې حال کې چې کیسه گی د مینیما ل ادبیاتو یوه فرعي برخه بللای شو. که ادعا وکړم چې

کیسه گی په پښتو ژبه کې په بشپړ ډول یو بېل څه دی او حتی د نورو ژبو له مینیما ل داستاني لیکنو څخه هم جوت توپیر لري ثابت ده، ځکه نو باید کیسه گی په ډېر ځانگړي بحث کې مطالعه شي، تر دې چې د مینیما ل ادبیاتو په عمومي بحث کې خبرې پرې کېږي.

د گڼو نورو هغو بحثونو تر څنگ چې په کیسه گی او مینیما ل یا مینیما لستي ادبیاتو کې لا هم پر خپل ځای پاتې دي او هغه ډول چې باید ده پرې کار ندی شوی یو هم د (کیسه گی) کلمې او نامه په اړه بحث دی. ما ته د مینیما ل داستان لیکنې په برخه کې تر ټولو ستره ننگونه هم د دغه ډول لیکنې لپاره ځانگړی او هر اړخیز نوم و، ما چې د مینیما ل کیسو بېلگې لیکلې معمولاً مې ورته مینیما لونه لیکل او ویل. که څه هم په نورو ادبیاتو کې هم معمول ده چې د کوم داستان په پیل یا پای کې د مینیما ل ذکر شوی وي معنا یې همدا لنډه لنډه کیسه ده، خو بیا هم دا ستونزه په خپل ځای پاتې کېږي چې مینیما ل یو گڼ اړخیز مکتب دی چې هم ادبیاتو ته شاملېږي هم موسیقي، تصویر، انځورگری او نورو هنرونو ته؛ ځکه نو باید ده چې په ادبیاتو کې باید خپل ځانگړی نوم هم ولري.

په نورو ادبیاتو کې دا ډول مینیما ل کیسې بېلابېل نومونه لري چې تر ډېره د لنډیز، ساده والي او یا هم د کوچنیوالي په څېر مفاهیم یې په نومونو کې څرگند دي. د بېلگې په توگه د انگلیسي ژبې (Flash Fiction, Sudden Fiction or Twitter Fiction ...) یا هم د فارسي ژبې داستانک، چې داستان یې هماغه کیسه یا تخیلي داستان او ک د فرعي والي، کوچني والي او یا هم د ساده والي په موخه کارول کېدونکی

وروستاړی دی.

په پښتو ژبه کې ما د کيسه گۍ نوم دغه ډول مينيمال کيسو ته لومړی ځل په ۲۰۰۶ شاوخوا کې وکاراوه، نه خپله پدې کلمه ډاډه وم چې دا به وکولای شي د مينيمال ادبياتو د هغه ځانگړي ژانر استازولي وکړي چې ما ليکلې او نه هم بېرته د لوستونکو په تېره بيا د ليکوالانو ځواب او چلند په دې برخه کې څرگند و. خو ما په همدې نامه ليکنو ته دوام ورکړ، تر څو مې د بېلابېلو مقالو په وسيله دا نوم چې په دې اړه بحث د کيسه گۍ ټولگې په سريزه کې هم راغلی مينيمال کيسو ته ما غوره کړ او آرام آرام يې د ليکوالانو په منځ کې ځای وموند.

په امريکا کې د مينيمال ادبياتو جدي بحثونه له ۱۹۷۰ مو کلونو راپدېخوا ليکنو کې ليدل شوي چې په دې برخه کې جدي کره کتنه بيا په ۱۹۸۰ مو کلونو کې د پام وړ گرځېدلې خو تر اوسه هم ليکوالان په مينيمال ادبياتو له جدي کره کتنې څخه خوښ نه ښکاري او وايي چې لا هم په دې مهمه برخه کې کار کافي نه دی. فېل گرېني يو انگرېز ليکوال دی چې په ادبياتو په تېره بيا مينيمال ادبياتو ليکنې کوي په دې وروستيو کې ليکلي چې د پخوانيو مينيمال سبک ليکوالانو لکه ارنست همېنگوي له پېر را پدېخوا د مينيمال ادبياتو اړوند بل جدي پېر چې ډېر کار پکې نه دی شوی تېر شوی او اوس نوی پېر چې يو ځل بيا دا موضوع اهميت مومي په پېلېدو دی. هغه په يوه مقاله کې چې په مينيمال ادبياتو کې د دوکتورا له تحقيق څخه په نچور را اخيستو سره يې تکميل کړې لومړی د مينيمال په مهمه پوښتنه (لنډ ډېر دي) (Less is more)) پيل کوي. د دې بحث د يادون موخه مې دا وه چې په مينيمال

ادبياتو د بحث ابتدائي والی نه يواځې زموږ ستونزه ده بلکه په نړيوال ادب کې هم د اوسنيو څېړنو مهمه موضوع ده.

که اوس راشو د ښاغلي يوسفزي کار ته؛ د ټولو قوت ټکو او مهمو موضوعاتو تر څنگ ډېر گوته په شمېر کمزوری هم پکې شته چې يوه هغه يې د مآخذونو په مسؤله انتقال کې د دقت نشتوالی دی، د بېلگې په توگه هغه تعاريف چې د کيسه گۍ لپاره ما او يا هم د مينيماليزم او يا هم مينيمال ادبياتو لپاره يو شمېر ليکوالانو له خپله انده وړاندې کړي دلته راوړل شوي خو په جزئياتو يې يادونه نده شوې، چې په دې برخه کې ډېر دقت بايد په ادبياتو کې د څيړنيز کار يوه برخه وي.

ښاغلي يوسفزي ته د دې موضوع د ټاکنې له امله د هغوی نوښتگر او فعال ذهن او کار مبارکي واييم او ډاډه يم چې دا د مينيماليزم په مهمه برخه کې چې لږ او محدود کار ورته شوی يو پام وړ او ارزښتناک گام دی. په يوه نوې برخه کې کار کول هم نوښت غواړي، هم جرأت او حوصله غواړي او هم زحمت غواړي چې ډاډه يم ښاغلي يوسفزي دا کار کړی، تر څنگه يې دا هم يادول اړين گڼم چې يا د همدغه اوسني کار په لږډاينه کار ته دوام ورکړي او يا هم په نورو آثارو کې هڅه وکړي چې په دې موضوع نوره څېړنه وکړي ځکه هغه د داسې يوه کس په توگه چې په دې برخه کې يې يو گام اخيستی د ادبياتو تر نورو ځوانو محصلينو په آسانۍ کولای شي چې په دې برخه کې نور څيړنيز کار وکړي، نو ځکه هيله ده چې وکړي.

په درناوي

الهام

سریزه

انسان په فطري ډول له کیسه سره مینه لري، په ماشومتوب کې افسانوي کیسه اوري، د عمر په زیاتېدو یې حقيقي او رښتیني کیسه په زړه بڼې لگيري؛ خو د دې تر څنګ یې د ژوند بوختیاوې هم ډېریږي، د کیسو لوستلو او اورېدلو وخت یې محدودیږي، نه شي کولای چې خپل وخت ډېرو اوږدو کیسو ته ورکړي، اړتیا لري چې په ډېر کم وخت کې کیسه ولولي، مطلب ترې واخلي او خوندور ور تمام شي.

نو ځکه په معاصر داستاني ادب کې دا تشه ډکه شوه، د تېرې پېړۍ په نیمايي کې غربي داستان لیکونکو یو نوی کیسه ییز ژانر منځ ته راوړ، چې مور یې کیسه گی بولو، کیسه گی په ډېر لږ وخت کې نړیواله بڼه غوره کړه، مینه وال یې اوس هم مخ پر زیاتېدو دي، په ځانګړي ډول پښتو ادب باندې یې په تېرو دوه درې کلونو کې ډېره اغېزه وکړه، هر څوک کوبښ کوي چې په دې فن کې لیکنې وکړي، په فیسبوک کې یې له خپلو ملګرو سره شریکوي؛ خو د دوی په منځ کې چې پر معیار برابرې چا لیکلي وي، تر لوستلو وروسته معلومیږي.

دا چې نوموړی کیسه ییز ژانر پښتو ادب ته تازه راننوتی دی او لا یې د ځوانۍ مرحله ده، ما هم دا بڼه وگڼله چې خپل د لیسانس دورې پایلیک لپاره دا موضوع غوره کړم، تر څو پښتو داستاني ادب کې دا تشه څه نا څه ډکه کړای شم.

که پر دې اړه یادونه وکړم چې پښتو ژبه کې یې د ماڅونو په پیدا کولو

کې له ډېرو ستونزو سره لاس او ګرېوان وم؛ نو دا به مې د تېرې خبرې د ثبوت لپاره بڼه بېلګه وي، شاید چې دې ټکي به زما اراده نوره هم قوي کړې وي، چې انشالله دا مونوګراف به په راتلونکي کې لږ تر لږه د یو ماخذ ځای ونيسي.

اوس یې وخت دی چې له خپل درانه استاد پوهنمل محمد داود وفا صیب څخه د زړه له تله مننه وکړم، کور یې ودان اوسه، چې پر دې اړه یې خپله مرسته او لارښوونه راڅخه ونه سپموله او په خپلو نېکو نظرونو یې زه دې کار ته لا ګړندی کړم، همدرانګه له خپلو ټولو هغو ملګرو څخه مندوی یم، چې ددې موضوع لپاره یې هڅولی یم.

درښت

عزیزالدین یوسفزی

د مینیمالیزم اړتیا او گټې

د وخت په تېرېدو نړۍ پرمختګ وکړ، د هرې برخې پوهانو نوې لارې او نوې تجربې راوړېدلې، خلک په خپلو کارونو لا نور هم بوخت شول، د کیسې یا داستان ویلو ته د خلکو وخت بیخي له منځه ولاړ، سبب یې داو چې د تېرو وختونو داستانونو او کیسو لوستلو به ډېر وخت په بر کې نیوه، ځکه نو لوستونکو به خپل ډېر وخت پرې نه لگوه.

لیکوال او ادیبان هم دې خبرې ته متوجه شول، چې تر څو خپل داستانونه او کیسې په لیکلو کې رالندې کړي او د خلکو وخت په نظر کې ونیسي، همداسې وشول، لوی داستانونه او رومانونه په ناولونو بدل شول، وروسته لنډه کیسه رامنځته شوه، چې دا د لوستونکو لپاره ډېر په زړه پورې کیسه ییز ژانر وګڼل شو، په لږ وخت کې یې لوستلی شوه، چې هم یې ورڅخه مطلب ژر اخیستی شو او هم یې وخت ډېر نه نیول کېده.

خو په دې وروستیو، یعنې د نولسمې پېړۍ له نیمایي نه وروسته په غرب کې د هرې هنرې برخې لپاره همدا نظریه پلي شوه، چې مینیمالیزم یې وپوله، نو ځکه په ادبیاتو کې یې هم خورا اهمیت پیدا کړ، د لیکوالو دې هڅو یو بل رنګ واخیست او داسې کیسه ییز ژانر یې منځ ته راوړ، چې له لنډې کیسې یې هم رالند کړ، الفاظ یې و تراشل، ساده ګي او رواني ته یې په کې ډېر ځای ورکړ.

ځینې وایي: مینیمال یا لنډ لیکنه په ادبیاتو کې د لنډې جملې په معنا ده، دغه جمله باید خلاصه وي، هم پېچلې، هم فکر ته اړیستونکې، هم

ښکلې او هم باید نقطه (ټکی) ونه لري، تر څو وښيي چې جمله پای ته نه ده رسېدلې او د لوستونکي ذهن د جملې د دوام جوړولو ته اړ شي، یعنې مخاطب باید خلاصه شوې برخه ومومي او اصلي پیغام راوباسي.

پخواني کیسه ییز ژانرونه ثابت نه دي پاتې شوي، بلکه د وخت په تېرېدو سره یې په ترتیب ځای یو بل ته پرېښی دی، یا پکې د زمان له مخې بدلونونه راغلي دي، نو ویلای شو چې د مینیمالیستي کیسو منځ ته راتګ هم د همداسې یو ضرورت او اړتیا بېلګه ده.

نو مینیمالیزم د انسانانو په ژوند کې د داسې توکي په ډول راڅرګند شو، چې یو بل ته یې د قناعت خوښۍ، ازادۍ او د احساس پیاوړتیا وروښوده، پایله یې مور ته دا شوه چې خوښي احساس کړو، د وخت ضایع ونه کړو، لاره په اسانه لاسته راوړو، په لږو امکاناتو ډېر جوړ کړو او بالاخره د ژوند اهدافو ته ژر ورسېږو.

کیسه گی یا د مینمال ادبیاتو د کورنی یوه غږې

د مینمال یا مینیمالیزم په اړه به پوره معلومات په خپل ځای کې وړاندې شي، خو دلته یوازې دومره یادونه کوم، چې مینیمالیزم د هنرونو ټولو برخو ته شاملیږي، کوم وخت چې په هنرونو کې د ساده گی څخه کارواخیستل شو؛ نو په داستاني ادبیاتو کې یې هم رنگ پیدا شو، چې کیسه گی یې بولو، دې نوم ورو ورو په داستاني ادبیاتو کې ځان د یو ژانر په توګه راڅرګند کړ، چې ورته یې فلش فکشن وایه، ژبه یې ساده او د ډېرو پېښو ځایول په کې امکان نه لري، بلکه یوه پېښه په ډېر مهارت او ممکنه الفاظو باندې اوډل دي.

که موږ د مینیمالیستي ادبیاتو په منځپانګې باندې نظر واچوو؛ نو وبه ګورو چې ادبي مینمال نه د ادبي لیکنو د کرښو د له منځه وړلو لپاره او نه هغه ته د رنگ او خوند د ورکولو لپاره منځ ته راغلی، بلکه یوازې او یوازې ددې لپاره چې ادبیاتو ته نوي او تازه قابلیتونه ننوځي او د یو عصري چوکاټ په شکل د تېرو او پخوانیو کیسو د بیا بیان لپاره کونښن وکړي او هغه کیسې چې کله کله د هغې د اوږدې لیکنې له امله ورڅخه اصل پیغام پاتې کېده، بېرته په یو نوي چوکاټ کې د لوستونکو لپاره په زړه پورې وګرځوي.

خو بیا هم مینمال څه ده؟

مینمال د Mini Mail کلماتو تلفظ دی، معنا یې د کوچني لیک په ډول راغلي ده، چې که په پښتو کې ورته لنډلیکنه ووايو؛ نو بده به نه وي.

مینمال لیکونکی د خپل فکري ځواک په نتیجه کې یوه موضوع یا مطلب په لنډه توګه په څو کرښو کې بیانوي، چې له دې سره وخت هم لږ لګیږي او مطلب هم په اسانۍ سره مقابل لوري ته رسول کیږي.^۱

مینمال ډېره پخوانۍ مخینه لري، مه حیرانېږئ! شاید مخینه یې د انسان له پیدایښت سره برابره وي، که متلونه له ټولو ژبو راواخلو؛ نو شکل او جوړښت یې مینمال ته راځي، خو بیا هم په اوسني شکل او جوړښت چې په کوم وخت کې دود شوی، هغه به په خپل ځای کې ولولئ. نو مینمال په یوه جمله کې داسې رالنیوو: مینمال یوه لنډه او معنا لرونکې جمله ده.

دلته له ډېر تشریح څخه تېرېږم، دومره وایم، چې کیسه گی په مینیمالیزم کې د داستاني ادبیاتو د برخې د استازي ژانر په ډول نومول شوې ده.

۱ اشایی با داستانه‌های مینیمالیستی و پلیسی، محمدجواد جزینی (۱۳۸۹ ل)، تهران.

مینیمالیزم Minimalism

مینیمالیزم، لنډ لیکنه، ساده لیکنه او یا ساده گرایي داسې هنري مکتب دی، چې د اثارو او بیان بنسټ یې په ساده گی، لنډو او له معمولو بېچلتیاوو په تش بیان او ساده لارو چارو بنا دی، په داسې حال کې چې یو شمېر مخاطبان په تجسمي هنرونو کې په مینمال اثارو تر نورو وروسته او حتی په گرانه پوهیږي.

د مینیمالیزم لپاره تر اوسه داسې ځانگړی او ټول منلی تعریف نه دی شوی، خو سره ددې بیا هم د څېړنو او تشریحاتو په نتیجه کې یې یو تعریف داسې کېږي، چې:

مینیمالیزم په لغت کې د ډېرې ساده طرحې یا شکل په کار وړل دي. او اصطلاحاً په تخلیق شوي اثر کې د هنرمند د اضافه کاری مخنیوی کوي.

د مینیمالیزم یا ساده گرایي پیدایښت او رواجېدل:

په ۱۹۶۰ میلادي کال کې مینیمالیزم ټولو هنرونو ته لاره پیدا کړه، په لویډیځې نړۍ او په ځانگړي ډول په امریکا کې یې د ۱۹۶۰ او ۱۹۷۰ لومړي میلادي کلونه د یادولو وړ دي، چې بنسټ یې په تجسمي هنرونو کې د مینمال ارت یا ساده هنر په سرلیک او ځینې وختونه د Literalism Art یا (له معنا ډک هنر) په نامه یادېږي، کېښودل شو.

مینیمالیزم د امریکا په متحده ایالاتو کې د یو غورځنگ یا مکتب په ډول په چټکۍ روان شو، په هغه وخت کې چې لومړی په تجسمي هنرونو

او موسیقۍ کې ترې استفاده کېدله، کله به په خپل سري منځته راتلل او کله به بیا د هندسي ساده شکلونو په کښلو سره منځته راغلل.

دا چې د مینیمالیزم شعار ساده گی او په عین حال کې له معنا ډک هنر دی؛ نو په همدې ډول رابرت براوننگ وایي (لږ، ډېر دي). همدارنگه ددې سبک نور هنرمندان ډیوید اسمت، رونالدجاء، ارستت تروا، سول لویت، کارل اندره، دن فلاوین، رابرت رایمن، رونالدبلادن او ریچارد سرا څخه عبارت دي.

یو شمېر نور وایي چې مینیمالیزم د فرمالیزم (هنري اثر ته ښکلا ورکول) زېږنده ده، چې له ډېر پخوا څخه یې پرې تاثیر درلود. فرمالیست چې په یو هنري اثر کې د هغه په روح او شکل باندې د ښکلا او ښایست زیاتول دي، په مختلفو هنري برخو کې چې عبارت دي له موسیقۍ، نقاشي، شعر، داستان او نورو څخه، خپل اغېز ساتل دي.

د فرمالیزم کلمه د لاتیني (Forma) څخه اخیستل شوې، چې معنا یې بهرنۍ بڼه یا ظاهري شکل دی، د فرمالیست غورځنگ په ۱۹۲۰ میلادي کال کې منځته راغی، چې په لنډو کیسو کې یې خپل تیوریکي نظریات له ځانه سره لرل، د مینیمالیزم لیکوالو لپاره فرمالیزم د یو لارښوونکي په توگه په کار یوړل شو او د هنري اثارو په نوو بڼو کې یې خپلې تازه تجربې منځته راوړې.

خو ځینې نور بیا وایي چې فرمالیزم په ادب او هنر حتی د ادب په تیورۍ او نقد کې یو ارتجاعی جریان دی، چې په هنري اثارو کې د مضمون له ایډیا څخه انکار او یوازې ظاهري شکل ته یې ارزښت ورکوي. فرمالیزم د ارتجاعی ادب او هنر د نورو څانگو په څېر هنري اثار

۱۸ □ کیسه گی (ادبی مینیمالیزم)

یا طراحی او معماری خنجه یی الهام اخیستی، هنر ته ننوته او حتی د بوکمستیر فیولر دا جمله چې ((په لږو ډېر څه کول)) لا مشهوره شوه، د مینیمالیزم اغیزې وروسته ورو ورو د هنر نورو برخو ته هم وغځېدې، لکه د رسامی مینیمال، د معماری مینیمال، د فلسفې مینیمال، د موسیقۍ مینیمال، د عکاسۍ مینیمال او د ادبیاتو مینیمال د یادولو وړ دي.

کیسه گی (ادبی مینیمالیزم) □ ۱۷

له واقعیت خنجه لرې کوي، د هغو یوازې ظاهري ښکلا ته په درنده سترگه گوري، د هغه د سوژې، ترتیب، کلمو او الفاظو نوی ترکیب، نویو قافیو، ردیفونو او نورو ته ارزښت ورکوي. د فورمالیست لپاره د شعر او لفظي ترکیبونو په بې معنا الفاظو کې مبالغه، په متن کې اغلاق، په مصنوعی (خلق شویو کلمو) باندې د عام فهمه معنا لرونکو کلمو ځای ډکول، د نویو بې معنا الفاظو ایجاد لوی خصوصیت دی.^۱

نو مینیمالیزم د نوي عصر لاس ته راوړنه ده، چې اصلي هدف یې د مخاطب په اړوند اثر کې ننوتل دي، همدارنگه مینیمالیزم یو هنري مکتب دی، چې اساس یې د وینا او بیان ساده گي او له مغلق و پیچیده اړخونو نه د ساده او رواني حالت غوره کول دي.

په هغه وخت کې د تياتر او د سینما په پرده هم د مینیمالیزم اغیزه په پوره ډول ښکاره شوه او په دې باره کې مشهور اثار منخته راغلل چې یو له دې اثارو څخه د سامویل بکت د (نفس) په نوم یو نندارلیک (نمایشنامه) و، چې په ۱۹۶۹ میلادي کال کې یې وښوده، دې نندارلیک یوازې ۳۵ ثانيې وخت په بر کې ونيو، په دې ترتیب چې: ((ترورمی ده، څوک نه ښکاري، شاوخوا خزلې او کثافات پراته دي، یوازې د یو چا چیغې او سورې دي، چې ورو ورو یې چیغې زیاتیري او په ترورمی کې د برق ټکانونه پیل شي، کله روښانه، کله مړه شي، خو چیغې او سورې لا هم اورېدل کېږي)).

په مینیمالیزم ډیزاین کې چې تر ډېره حده له جاپاني دودیز ډیزاین

۱ دادب د تیورۍ اساسونه، دوست شینواری، ۱۳۹۳ ل، یار خپرندویه ټولنه.

د مینیما لیزم بېلابېلې برخې

مینیما لیزم په ټوله کې ټولو هنرونو ته شاملیږي، مخکې مو ترې یادونه وکړه، لکه په رسامۍ، معمارۍ، موسیقۍ، فلسفه، عکاسۍ، ادبیات او نورو کې د یادولو وړ دي.

دا چې موږ یې دلته یوازې په ادبیاتو او په ځانگړي ډول په داستاني یا کیسه ییز ادب کې خپرو؛ نو ځکه یې له نورو برخو څخه تیر یوو او یوازې ادبی مینیما لیزم تر بحث لاندې نیسو:

مینیما لیزم په ادبیاتو کې:

د مینیما لیستي مکتب اغیزې په ادبیاتو هم په زړه پورې دي، ددې غورځنگ لیکوال کوبنس کوي، چې د بېخایه او له اړتیا لیرې قیوداتو مخه ونیسي، په دې سربېره چې خپل داستان یا کیسه د ساده توب خواته بیایي، لوستونکي ته دا اجازه هم ورکوي، چې د کیسې په زیاترو ځایونو کې خپل نظر او لیدلوری څرگند کړي او دې ته یې مجبوروي چې د نوموړې کیسې په برخه کې په خپله تصمیم ونیسي. او د کیسې د دوام لپاره ورته لاره وټاکي.

په دې وروستیو کې، په ځانگړې ډول په تېرې نیمه پېړۍ کې د کیسه ییز ادب نړۍ کې نوي او تازه څرگندونې راوړېدلې، په داسې ډول چې ورځ په ورځ یې چوکاټ رالښیږي، ددې لنډون په هکله د مینیما لیزم یو عالم وایي چې ((که یوه جمله په ۲۵ کلمو کې وایي، کوبنس وکړه چې همدا جمله په ۱۵ کلمو کې ووايي)).

خو یوه خبره مو په یاد وي، چې دا لنډون یې باید په معنا کې تغیر رانه ولي، بلکه یوازې ظاهري جوړښت ته یې بدلون ورکړي.

مینیما لیزم په ادبیاتو کې داسې ادبي اصل دی، چې په تر ټولو لږو ممکنه کلمو کې د یوه ادبي اثر محتوا راوغاړي، مهمه ځانگړنه یې هم همدا د تر ټولو لږو ممکنه کلمو شتون دی، چې د انگلیسي-ژبې (Sudden Fiction, Flash Fiction, Micro Fiction)، په فارسي کې (داستانک) او د پښتو ژبې کیسه گی یې ښې بېلگې گڼل کېدای شي.

دا چې په ادبیاتو کې مینیما لیزم ددې سبب کېږي، چې لیکوال د خپل اثر محتوا له اضافي کلمو څخه برېښي؛ نو ځکه یې د یو شمېر کره کتونکو نیوکې او حتی مخالفتونه راپه ډاگه کړي دي او ستر دلیل یې دادی، چې ډېر لنډون په داستانونو کې د کیسې خوند له منځه وړي.

خو په ادبیاتو کې مینیما لیزم یا ادبی ساده خوښونه او ساده گړایي په تجسمي هنرونو کې د زیاتو کرښو او رنگونو د کارونې د له منځه وړلو په څېر اضافي کلمې له منځه یوړې او لوستونکي یې تر ډېرې کچې د هغه په خپل ذهن کې د یوې کیسې د بېلابېلو اړخونو غوره کولو ته هڅولی، همدارنگه داسې فکر کېږي، چې په ۱۹۴۰ میلادي کلونو کې د یو شمېر مشرحو لیکنو په غبرگون کې په ادبیاتو کې ساده گی ته ډېر پام واوښت او په ۱۹۶۰ میلادي کلونو کې د میتافکشن یا فراداستاني ادبیاتو په غبرگون کې هم ادبي مینیما لیزم ډېر رول ودرلود، ځکه ددغه پیر ډېری لیکوال په خپلو اوږدو لیکنو کې حتی په رواني لحاظ له خپلې اصلي کیسې هم ډېر لیرې تلل.

د مينيماليسټي داستانونو ځانگړنې:

کله چې مينمال داستانونه رامنځته شول، نو ورو ورو يې په ادبياتو کې يو ځانگړی ژانر رامنځته کړ، چې د ليکوالو همدا يوه مشهوره جمله يې د قناعت وړ استازيتوب کوي چې (لنډ خو بډای). دا جمله د لومړي ځل لپاره انگليسي شاعر او ډرامه ليکونکی رابرت براوننگ Robert Browning وکاروله، نوموړی بيا د مينيماليسټي کيسو د پورته خصوصيت سره سرېره دا هم وايي، چې (لږ هم ډېر دي).

مينيماليسټي کيسې ساده طرحې لري، د کيسې کرکټرونه يې ساده او عادي اشخاص وي، چې د دوی د ژوند ټول اړخونه يا د ژوند ټولې يا ډېرې پېښې يې نه راوړل کېږي، بلکه ددوی په ورځنيو پېښو تته رڼا اچوي.

په دې ډول داستانونو يا کيسو کې پېښه يا موضوع په ځغلنده توگه بيانېږي، يعنې څومره چې د هغې موضوع وخت نيول شوی وي، هغومره د کاغذ پر مخ ځای نيسي، د ليکنې لپاره يې مقدمې يا سريزې ته اړتيا نه لري.

ليکوال کونښن کوي، چې جملې رالڼدې کړي، خو پخوا به چې کله مور کيسه ليکله؛ نو ددې قاعدې په خلاف به مو پرې اورده مقدمه پيلوله، له کومې اړتيا پرته به مو په شاوخوا ځايونو رڼا اچوله، تر څو چې به په اصلي موضوع غږېدلو، نو د لوستونکی نفس به مو تنگ کړی و.

اوس دلته د مينيماليسټي داستانونو د ځانگړنو يادونه په ترتيب سره کوو:

۱. لنډون:

د مينيماليسټي داستانونو مهمه ځانگړنه لنډون دی، چې ددې سبک نورې ځانگړنې يې تر خپلې اغيزې لاندې راوړي.

په دې هکله د ليکوالو د نظر اختلاف دی، د بېلگې په ډول جيمز توماس James Tomas په خپله د کيسو ټولگه (د نړۍ ښه هلک) کې خپله هره کيسه په ۲۵۰ تر ۷۵۰ تورو پورې ليکلې.

په (د ادبياتو لارښود) نومي کتاب کې هيوهلمن او ويليام هارمن د مينيماليسټي داستانونو د تورو شمېر له ۵۰۰ تر ۲۰۰۰ پورې ښودلی. خو زموږ د پښتو ژبې تکړه ليکوال او په پښتو ژبه کې د ددې سبک د رواجولو اصلي حقدار عبدالله الهام جمالزي بيا په خپلو زياترو مينيماليسټي داستانونو او کيسه گيو کې د ترکيب توري بيا له ۵۰ څخه تر ۶۰ پورې ښودلي، چې ډېری کيسه گۍ يې هم د دې خبرې استازيتوب کوي.

د بېلگې په ډول:

د واپس سر:

— مورې! راشه د پلار مخې ته په هوار څادر ډېرې پيسې راټولې دي، اوږد غځېدلی او سترگې يې پټې دي...

الهام جمالزی صيب په خپل اثر (کيسه گۍ) کې وايي چې: مينيمال ليکنه له لنډو جملو سره نږدې اړيکې لري، خو دا ددې معنا نه ورکوي، چې يو مينيمال داستان حتماً بايد څو کرښې يا څو کلمې ولري؛ نو دې موضوعاتو ته په پام سره يوه لنډه کيسه هم مينيمال کېدای شي.

۲. ساده لیکنه (ساده گی):

لکه څنگه چې په رومان، ناول، لنډه کیسه او نورو کیسه ییزو ژانرو کې د لیکنې ډول پېچلی او سخت وي، مگر په مینیمالیستي داستانونو او کیسو کې بیا خبره سر چپه ده، دلته له پېچلتوب څخه ساده توب غوره گڼل کېږي، پیل او پای یې سره ډېر نږدې وي. که یو لیکوال غواړي چې اثر یې د مینیمال په ځانگړنو برابر وي، باید له اړینو معلوماتو ډډه وکړي، ساده کیسه ولیکي او لوستونکو ته اجازه ورکړي چې د کیسې یو شمېر برخې په خپله ذهن کې تصور کړي.

۳. د کرکټرونو محدودیت:

د یوې کیسې کرکټر هغه څوک دی، چې د لیکوال په غوښتنه په کیسه کې قدم ږدي، هغه کړنې کوي، چې د لیکوال خوښه وي. خو دلته بیا په مینیمالیستي داستانونو کې لیکوال ډېر محدود کرکټرونه یا کرکټر ټاکی او له هغه څخه محدودې غوښتنې کولای شي، ددې کیسو کرکټرونه عادي وگړي دي او ژبه یې هم د کلي، کوچې ژبه ده، د خبرو لپاره هم له ساده او لنډو کلمو استفاده کوي، همدا ساده گي یې په اغیزمن تابه کې هم مهم رول لري. ددې کرکټرونو په منځ کې هم هېڅکله داسې نه کېږي، چې ترې یو شهزاده، یو کارپوه، یوه پرنسټه او نور وټاکل شي.

په لنډ ډول ویلای شو، چې ددې کیسو موضوع په یو شخص باندې څرخېږي، چې د هغه شخص د ژوند یوه شېبه په مناسب وخت کې انځوروي.

۴. د وخت او ځای محدودیت:

د یوې کیسې کړنه حتماً په یو وخت او ځای کې پېښېږي، چې مینیمالیستي داستانونه یو ثابت او ټاکلی وخت و ځای لري، پېښه په یو لنډ وخت کې پېښېږي؛ نو ځکه په دې ځای کې وخت او ځای د کیسې د لنډون تابع وي.

یا دا چې د یوې کیسه گي د لنډون له امله د هغې وخت ډېر لنډ دی، کېدای شي، چې په یوې ورځې، څو ساعتونو او کله په څو شېبو کې پېښه شي.

۵. د ژبې بې پرې والی:

په دې سبک کې لیکوال داسې کلمې ټاکي، چې روښانه، ساده، له موضوع سره مناسې وي او په زیاترو وختونو کې له شعري او نظمي ژبې څخه لیرې وي، چې په همدې ډول پېښې لوستونکو ته بیانوی.

د مینیمالیستي داستانونو ژبه ساده او د ژبې هره کلمه یوازې په خپلې حقیقي معنا باندې یې دلالت کوي؛ نو په همدې اساس په دې ډول داستانونو کې هر هغه قید یا صفت چې له موضوع څخه دباندې اړیکه لري، اضافه بلل کېږي.

همدارنگه ددې ډول داستانونو ژبه زیاتره وخت د ډیالوگ، خبرو اترو او روایاتو په ډول لیکل کېږي.

۶. د پېښې انځورول:

د مینیمالیستي داستانونو د لنډون له وجې، معمولاً په کیسه کې د خیالپردازی مجال ډېر کم وي، نو له دې امله مینیمالیستي داستانونه زیاتره حقیقي بڼه لري.

کیسه گی

د مینیما لیستی داستانونو زیرنده مینیما یا فلش فکشن ډېرې لنډې کیسې ته وایي، چې هم پیغام لري او هم لوستونکی د یوې پینې انځورولو ته هڅوي.

د کیسه گیو لیکوال تر خپلې وسې له اثر څخه نا اړین توري او کلمات باسي، متن لنډوي، کلمې محدودوي او په تر ټولو لږو ممکنه کلمو کې خپل اثر ځایوي، چې مهمه ځانگړنه یې هم همدا د تر ټولو لږو ممکنه کلمو شتون دی او د انگلیسي-ژبې (Sudden Fiction, Flash Fiction, Micro Fiction)، د فارسي ژبې (داستانک) او د پښتو ژبې (کیسه گی) یې بڼې بېلگې گڼل کېدای شي.^۱

په پښتو ژبه کې د لومړي ځل لپاره دا نوم (کیسه گی) نومول د عبدالله الهام جمالزي صیب نوبت او ابتکار و. هم ویلاى شو چې پښتو ژبې ته په لومړي ځل ددې سبک د رواجولو نوم هم د قدرمن الهام جمالزي صیب په برخه کې راغلی دی، چې یوه د پښتو کیسه گیو ټولگه (کیسه گی) ددې خبرې بڼه ثبوت دی، له دې ټولگې څخه مخکې پښتو ژبه کې په دې اړه کوم کتاب نه لرو.

د الهام صیب له کیسه گی وروسته زموږ ځینو لیکوالو خصوصاً ځوانو لیکوالو ددې سبک څخه رنگ او خوند واخیست، اوس مهال له ډېرو

د مینیما لیزم له دود سره سم ددې سبک لیکوالو د لوستونکو په نظر کې نیولو سره داسې کلمات او عبارات په خپلې لیکنې کې ټاکل، چې د مقابل لوري پر عواطفو او احساساتو یې تاثیر او اغیز شیندلی شوی، چې په هغو لیکنو کې به یې ورځني مسایل په ساده بڼه انځورول.

په مینیما لیستی داستانونو کې ډیری په مرگ، عشق، یوازیتوب او... باندې لیکنې کیږي، چې د انسان په دروني حالت باندې اغیز اچوي او ډېر کم په چاپیریال باندې غږیږي.

۱ کیسه گی، عبدالله الهام جمالزی، ۲۰۱۴ م کال، کیسه گی، دانش خپرندویه ټولنه، کابل.

کیسه گی (ادبی مینیمالیزم) □ ۲۷

کیسه گیو سره مخ کېږو، چې رنگارنگ موضوعات په خپله لمن کې نغاړي، ټولنیزې رسنۍ په ځانگړې ډول فیسبوک یې ښه بېلگه گڼلی شو، چې اوس دا دود مخ پر ډېرېدو دی او د مینه والو له گرم هرکلي سره مخ کیږي.

تر اوسه پورې کیسه گی یا فلش فکشن ته داسې کوم ځانگړی تعریف نه دی ټاکل شوی، خو سره ددې بیا هم په مختلفو تعریفونو کې چې د ادبي مینیمالیزم لخوا ویل شوي، د ټولو نظریات سره تړلي دي، دلته کوم تعریف چې قدرمن الهام جمالزي صیب کیسه گی ته ټاکلی، ترې یادونه کوو:

(چې په تر ټولو لږو ممکنه کلمو کې د یوه ادبي اثر محتوا راوغاړي، کیسه گی بلل کیږي).

د پخواني تصور پر خلاف ژانرونه همیشه ثابت نه وي، یو ژانر ممکن یو وخت ډېرو ته د منلو وړ وي، خو د وخت په تیرېدو سره یې کېدای شي ځای یې بل ژانر ونیسي یا په کې د زمان د اړتیا له مخې بدلونونه راشي، د مینیمالیستي کیسو منځ ته راتگ هم د همداسې یو ضرورت زېږنده بللی شو.

په پښتو ادب کې له دې پخوا هم ځینو لیکوالو په دې فورم او چوکاټ کې کیسې لیکلي، خو د لنډې کیسې د فورم لاندې یې نومولي، کله چې دا سبک (مینیمالیزم) پښتو ژبې ته را دننه شو؛ نو ولیدل شو چې په همغو ټولو لیکل شوو کیسو کې د (کیسه گی) ځانگړنې شته، ځکه بیا وروسته د کیسه گی په نوم ونومول شوې.

دا چې که ووايو کیسه گی د وخت اړتیا وه، نو بیا به هم تېروتنه مو نه

□ ۲۸ کیسه گی (ادبي مینیمالیزم)

وي کړې، ځکه چې په دې زمانه کې خلک اوږدو کیسو او داستانونو ته زړه نه ښه کوي، د مخکنیو کیسو اوږدې مقدمې یې ستړي کوي، وخت یې زیات نیسي؛ نو ځکه خو کیسه گی او مینیمالیستي داستانونه اوس مهال په نړۍ کې ډېری مینه وال لري.

د کیسه گی جوړښت:

دا چې په تېرو مخونو کې مو یادونه وکړه، چې کیسه گی باید په ساده بڼه ولیکل شي، په لنډو کې راوغاړل شي، کرکټرونه یې محدود وي، یو ثابت او ټاکلی وخت و ځای ولري او پېښه یې انځوریز شکل ولري، له دې سربېره له نورو کیسه ییزو ژانرونو سره ژور توپيرونه لري، ددې لپاره چې دا موضوع موږ ته لا ښه روښانه شي؛ نو دلته یوه جالبه موضوع مو مخې ته ږدم.

که چېرې موږ غواړو یوه مینیمالیستي لیکنه (کیسه گی) ولیکو، نو د لاندې بېلگو څخه به ډېر څه زده کړو:

بې لنډیزه: یوې دمې ته مې زړه وشو، نو ځکه ودرېدم او د قهوهې جوړوونکي ماشین پر لور روان شوم، یو گیللاس قهوه مې راواخیسته، بېرته د خپل ځای پر لور راوگرځیدم، گورم چې کوم چا زما د میز له پاسه پکې روښانه کړی و.

له لنډیز سره (مینیمال لیکنه): د قهوهې څښلو لپاره مې دمه وکړه، بېرته چې خپل ځای ته راوگرځیدم، نو د پکي اواز مې واورېد...

په دویمې بېلگې (له لنډیز سره) کې له اوږدو او بې ضرورته کلمو څخه ډډه وشوه، یوازې ظاهري شکل یې بدلون وموند؛ نو د کرکټر مطلب چې څه و، په هغه یې موږ په لنډه او ساده بڼه کې پوه کړو.

یوه بېلگه:

یاد

له جبهه یې دستمال راوایست، پزې ته یې نږدې کړ او اوږد نفس یې ترې کش کړ، بېرته یې په جیب کې له ایښودلو سره تر شونډو لاندې وویل: لا هم ستا بوی په کې دی...

عبدالله الهام جمالزی

د کیسه گی ځانگړنې:

کیسه گی هم لکه د نورو کیسه ییزو ژانرونو په څېر ځینې ځانگړنې لري، چې په ښه توگه یې له نورو سره توپیر کېدای شي:

• په کیسه گی کې د نورو داستانونو په کچه کرکټرونه او پېښې لږې وي.

• چې په تر ټولو لږو ممکنه کلمو سره په پیاوړي او دقیق بیان سره ستر مفهومونه او انځورونه په ځان کې راوغاړي.

• لنډې جملې لري، یوه کلمه د څو کلمو او یوه جمله په کې د څو جملو ځای نیسي.

• لنډون د دغه ژانر تر ټولو مهمه ځانگړنه گڼل کیږي.

• ساده طرحه لري، ځایزمان په کې محدود وي او کرکټرونه یې عادي خلک وي.

• د کرکټرونو په ټولو برخو یې څه نه لیکل کیږي، بلکه د ژوند یوه پېښه یې انځورېږي، چې هغه بیا د لیکوال استعداد پورې اړه لري، چې له دومره

لنډ عبارت څخه لوستونکو ته تر کومه حده موضوع روښانه کولای شي.

• په دې ډول داستانونو کې د مقدمې او د پېښې لپاره د زمینه سازی وخت نه وي یا ډېر محدود وي.

• لوستونکي ته د موضوع د پوهېدلو لپاره د اصلي غوټې پرانیستل، د څو نورو غوټو د پرانیستلو ته اړتیا نه شته، بلکه سمدلاسته اصلي غوټه خلاصوي.

د (کیسه گی) په ټولگه کې عبدالله الهام جمالزي صیب هم کیسه گی ته ځینې ځانگړنې ټاکلي دي، چې دلته یې کټ مټ رانقلوو:

• په منځ کې ټکی نه لري، یعنې د یوې لنډې انځوریزې کیسې دوام دی او داسې ځای نه په کې راځي، چې د جملې د پای اړتیا په کې پېښه شي.

• په پای کې همیشه درې ټکي لري، یعنې کیسه کاملاً دلته نه ده ختمه شوې، د کیسې اصل مطلب لوستونکي ته په داسې ډول ولیږدولی شو، چې لوستونکی هم په کیسه پوه او هم یې پیغام واخیست، شاید په دې پېښه کې نور بدلونونه هم راغلي وي، چې لیکوال په دې ترتیب سره تر هغو تیریري او په یو ډول لوستونکی له خپل فکر سره پر ځای پرېږدي.

• کیسه گی عالمانه ویناوې نه دي او نه هم شعارونه دي، کیسه گی د لنډې کیسې ډېره لنډه بڼه ده، چې تر ډېره د ورځني ژوند کیسې نندارې ته رږدي، په داسې ډول چې د لوستونکي له عواطفو سره اړیکه جوړه کړای شي، هر ډول او بې خونده یا شعاري او سیاسي موضوعات که په کیسه گی کې ولیکل شي، کښنن یې له منځه ځي.

له کیسه گی سره د کاریکاتورۍ او نورو لنډو

نثري لیکنو توپیرونه

دا چې د کاریکاتوري اصطلاح په پښتو ادب کې بیخي نوې رانوتې، نو اوس دلته اړینه گڼم چې د کاریکاتورۍ په اړه لنډ معلومات وړاندې کړم.

کاریکاتوري د ((کاریکاتور)) او ((توري)) له کلمو څخه اخیستل شوي دي او داسې لنډ نثر دی، چې مختلف موضوعات لکه سیاسي، اخلاقي، ټولنیز او ځینې وخت عشقي موضوعات د طنز په تورو کې وړاندې کوي.

د کاریکاتور کلمه له ایټالوي فعل ((کاریکاره)) څخه اخیستل شوې، چې معنا یې بارول، جریمه کول او د ملامتولو په موخه هم راغلې ده. د لومړي ځل لپاره د موسیني په نامه یوه لیکوال په ۱۶۴۶ میلادي کال دا کلمه کارولې او بنایي هغه هم له ((کاراچي)) کلمې څخه چې د خپل وخت د بلونیایي واټونو نقاشي وه، اخیستې وي.

د کاریکاتورۍ هنر له ډېر پخوا وختونو څخه رواج و، چې حتی د چاپ له صنعت نه وړاندې په نړۍ کې شته و، د هماغه لومړنیو کاریکاتورینو موضوعات زیاتره سیاسي او ټولنیز رنگ درلود؛ خو کاریکاتور چې موضوع یې اصلاً د اشخاصو خندوونکي اړخونه نندارې ته ایښودل وي، په اولسمه پېړۍ کې د اگوستینو کاراچي له خوا په ایټالیا کې دود شو. په دې وروستیو کې هم زیاتره په ټولنیزو شبکو کې، په تېره بیا فیسبوک کې

بېلابېلې کنايې او کاریکاتوري جملو ته ورته لیکنې کیږي.

د کاریکاتوري جملو څخه په اسانۍ نتیجه نه تر لاسه کیږي، تر څو چې لوستونکي د تورو تر شا محتوا ته دقت ونه کړي، کله چې لوستونکي جمله ولولي؛ نو د هرې جملې د لوستلو وروسته اړکیږي، چې نوی او ناتجربه شوی فکر وکړي. په حقیقت کې هره ورځ له کاریکاتوري جملو سره مخ کیږو، نظر پرې اچوو، خو پام ورته نه کوو.

د کاریکاتوري، ویناوو (لنډې جملې، قصار) او کیسه گی تر منځ د مشابهت عمده ټکی لنډون دی؛ خو بیا هم د دوی تر منځ ژور توپیرونه موندل کیږي، کیسه گی چې په تر ټولو لږو ممکنه کلمو کې یوه کیسه او صحنه انځور کړي او ویناوې د پوهانو او مشرانو له خبرو څخه یوه جمله یا څو کرښې ټاکل کیږي، یعنې د دې لنډو ویناوو توپیر له کاریکاتورۍ سره دا دی، چې دا ویناوې د پوهانو او مشرانو له ویناوو څخه را اخیستل شوي، لکه د کنفوسیوس، سقراط او... خو کاریکاتوري لنډې طنزي جملې دي، چې په ورځنیو موضوعاتو راڅرخي.^۱

کاریکاتوري هم د ادبي مینیمالیزم زېږنده ژانر دی، چې محتوا یې په طنز باندې ولاړه ده، د معنا له پلوه تر ډېره صراحت لري، حتی ویل کېدای شي، چې معنا یې د تورو او کلمو پر مخ د نقاب په شان غوړولې، کاریکاتوري دغه راز د کلمو له څو معناوالي هم استفاده کوي، یعنې یوه کلمه چې څو معناوې ترې اخیستل کېدای شي، په کاریکاتوري کې ښه طنزي معنا او مفهوم ترسیمولای شي.

۱ کاریکاتوري، د عبدالله الهام جمالزي مقاله، ۱۳۹۲ ل.

د کیسه گی لومړنی بېلگې او وده یې

د کیسه گی ژانر په خپل پیاوړي بیان سره ستر مفهومونه او انځورونه په ځان کې رانغاړي، چې په غربي ادب کې لږ څه وړاندې منځ ته راغلی؛ خو په پښتو ژبه کې یې له نوم سره تازه اشنا شوي یوو. په پښتو ادبیاتو کې ددې ژانر زېږون، یو پر وخت مناسبه پېښه ده، ځکه ددې زمانې او عصر خلک کوښښ کوي، چې په یوې پېښې او موضوع باندې ژر ځان پوه کړي او د وخت لگښت په نظر کې ونیسي. د کیسه گی بهیر ته که ځیر شو؛ نو وبه گورو چې د وخت په تېریدو یې خپل شکل ته تغیر ورکړی، یعنې په لومړي سر کې یو څه اندازه اوږده وه، خو دومره نه چې له نورو کیسه ییزو ژانرونو سره یې توپیر ونه شي، په اوسني وخت کې ډېره لنډه شوې، کېدای شي چې د وخت په تېریدو نور تغیرات هم ومني.

یوه خبره چې اړینه ده یاده شي، هغه دا ده چې د کیسه گی په فورم او چوکاټ کې پښتنو لیکوالو له پخوا څخه لیکنې کړي دي؛ خو داسې چې نوم یې ورته د لنډې کیسې ورکړی و، علت یې هم زما لومړنی خبره ده، چې د کیسه گی فورم زموږ ادبیاتو ته تازه راداخل شوی دی او له ډېر پخوا څخه یې دود نه درلود، بلکه له لیکوالو سره ددې خبرې احساس او فکر له همغه وخت څخه موجود و.

د دې لیکوالو له جملې څخه د ایمل پسرلي، نصیراحمد احمدي، باز محمد عابد او نورو په لنډو کیسو کې د کیسه گی د ژانر هغه ځانگړنې

نو په لنډ ډول ویلای شو، چې په تر ټولو لږو کلمو کې د هدف وړ ترسیمي موضوع په طنزي بڼه ولیکي، دې ته کاریکاتوري وايي.

د کاریکاتورۍ بېلگې:

- پيشو له هر چا ډېر د بندي شوي مرغه د ازادۍ خیال لري.
- د کابل له غاصبانو شک نه شته، چې د ازادۍ منار هم غصب کړي.
- دکابل چارواکي د تفریح پیسې دوشنبې ته ساتي.
- مورک د پيشو متحرک خواږه دي.

۳۶ □ کیسه گی (ادبی مینیمالیزم)

جمالزی صیب نوبت او هخه ده، چې دا دی د مینیمالیستی کیسو یوه ټولگه یې پښتو ادب ته وړاندې کړه.

کیسه گی (ادبی مینیمالیزم) □ ۳۵

لیدلی شو، چې په یوې کیسه گی کې شته، د بېلگې په ډول د نصیراحمد احمدی د لنډو کیسو له ټولگې چې (د واورې سرې) نومېږي، یوه لنډه کیسه دلته راوړم، وبه گورو چې د اوسنۍ کیسه گی ټولې ځانگړنې په کې شته دي.

تور سرې:

یو مړی وشو، مرکه کېناسته؛ خو د مقتول پلار د غچ اخیستلو قسم یاد کړ او زامنو یې د مقابل لوري دوه تنه ووژل، بیا مرکه سره راټوله شوه، دا ځل پلار د انتقام خبره کوله.

کلونه تېر شول، سینې غلبېل شوې، د یوې کورنۍ پر اوو تنو خاورې واوښتې او بلې کورنۍ یوولس تنه له لاسه ورکړل، په پای کې اور په خپله مړ شو، دواړو غاړو ته یواځې تور سرې پاتې وې...

احمدی صیب پورته کیسه د لنډو کیسو په کتار کې درولې، ملامت نه دی، شاید نورو هم همداسې کړي وي، ځکه چې په هغه وخت کې خو د کیسه گی یا مینیمالیزم نوم هم چا نه پېژانده او که یو نیم څوک ورسره اشنا و؛ نو که څه هم دا ډول کیسې په هغو معیارونو چې مینمال کیسو لپاره په نظر کې نیول شوي دي، برابرې نه دي، خو په دې برخه کې یې لومړني گامونه بللی شو.

د دې ژانر (کیسه گی) له پېلیدو کابو نیمه پېړۍ وروسته، نوموړی فورم یا یا کیسه بیز چوکاټ مور ته راوړسېد، چې په اوس وخت کې یې خورا ډېر لیکوال لرو او دا زموږ د مبتکر لیکوال قدرمن عبدالله الهام

د کیسه گی مهم موضوعات

کیسه گی یا فلش فکشن داسې یو کیسه ییز مینیمالیستي ژانر دی، چې د موضوعاتو لمن یې ډېره پراخه ده، کومې ځانگړې موضوع ته نه ده نومول شوې؛ خو څومره چې لیدل کېږي په لومړنیو بېلگو کې یې د تراژیدۍ برخه درنه ښکاري، بلکې په همدې برخې باندې یې بنیاد ایښودل شوی.

که مور وگورو، د مختلفو ژبو په داستاني ادب کې چې د کیسه گی لیکل د لومړي ځل لپاره په کې دود شوی؛ نو د لومړنیو بېلگو محتوا او موضوع به یې هرورومو تراژدیک وي.

دا چې د کیسه گی د دودېدلو په جریان کې نړیوال جال یا انټرنیټ پراخه ونډه درلوده، په ځانگړي ډول د فیسبوک په منځته راتگ سره خو تر هر چا ورسېده، هر څوک کونښن کوي چې یوه موضوع د کیسه گی په چوکاټ کې دننه کړي او ویې لیکي او بیا یې له خپلو ملگرو سره شریک کړي، په همدغو کسانو کې داسې څوک شته چې د کیسه لیکنې کوم خاص مهارت نه لري، خو یا به ورسره مینه لري او یا به کونښن کوي چې داسې یو څه برابر ولیکي؛ خو بیا هم دومره بدې نه وي، کېدای شي دا د کیسه گی له ډېرو ښو ځانگړنو څخه وگڼل شي.

دا هم کېدای شي چې د موضوع ټاکل به د لیکوال ذوق پورې اړه

ولري؛ خو دلته مې مطلب دا دی چې په اوس وخت کې د کیسه گی موضوعات کومې ځانگړې موضوع ته نه ده وقف شوې، بلکې د ورځنیو مهمو پېښو د لیکنې لپاره یو په زړه پورې کیسه ییز ژانر دی، چې په همدغو ورځنیو پېښو کې مختلفې موضوع گانې راځي. لکه دیني، تراژیدي، تریبوي، انتقادي، عشقي او نورې.

د کیسه گی بېلگې

د کیسه گی د ځانگړنو د لنډون په سرلیک کې مو هم یادونه کړې وه، چې ټولې کیسه گی یوه اندازه نه وي، کېدای شي نیمه کرښه، یوه کرښه، نیم مخ، یو مخ او یا تر دې هم اوږدې وي؛ خو ویلي مو و چې هغه د لیکوال په مهارت پورې اړه لري.

اوس دلته لومړۍ بېلگه د عبدالله الهام جمالزي صیب ژباړه ده، چې نسبتاً لږه اوږده ښکاري، تاسو ته مخکې ږدم، په دې کیسه گی کې مور ته دا ښايي چې ځینې وخت زموږ د فکر خلاف کار پېښیږي، یعنې پوهیږو چې یو اقدام زموږ لپاره تاوان رسوونکی دی؛ خو چې گورو نتیجه یې مثبتته وي. او بل دا چې ځینې وخت د نورو خبرو او مشورو ته هم باید غاړه کېږدو او ویې منو.

غاړه ایښودل:

وايي یو چا غوښتل د خپلې سیمې د غره لوړه څوکه یواځې په خپله فتح کړي، د غره لور ته روان شو او څوکې ته یې ځان نږدې کړی و، خو تیاره شوې وه، ناڅاپه یې پښه وښوېده او ښکته وغورځېده، په کوم پړي کې چې ځان یې پرې تړلی و، ښکته ځوړند شو.

تیارې او یخې هوا په چیغو راوست او خدای ته یې په خطاب کې وویل:

— خدایه! مرسته راسره وکړه.

وايي چې غږ پرې وشو:

— سمه ده، خو چې څه درته وایم، عمل پرې وکړه.

هغه وویل: سمه ده.

خو کله چې یې ورته وویل پری پرې کړه، هغه پرې عمل ونه کړ او ځان یې په پړي پورې ونښلاوه، بالاخره یخنی وواژه... کله چې خلک سیمې ته ورغلل، سړی په داسې حال کې مړ شوی و، چې په تناب کې ځوړند و او له ځمکې سره یې یو متر واټن درلود.

د کیسه لیکنې یوه ځانگړنه چې مخکې پرې غږیدلي یو دا ده چې لیکوال باید د کیسې ټول اړخونه په خپله ځواب نه کړي، بلکه یو څه لوستونکي ته پرېږدي چې پرې فکر وکړي او په خپل ذهن کې یې په دوامداره توگه وساتي...

نو په کیسه بیزو ژانرونو کې دا ځانگړنه کیسه گی په خپل فورم کې یو مهم اصل گڼي، د جمالزي صیب یوه کیسه گی ده، چې ددې خبرو ښه استازیتوب کولای شي:

مړ ورور:

د جمعې ورځې د لمانځه وخت و، په تش روغتون کې په عاجله برخه کې د یوه چپرکت خوا ته ناست ځوان په چپرکت کې پراته ځوان ته په ځیر سترگې نیولې وې او له گوتو یې په وارخطایۍ ټکونه ایستل، څه شېبه وروسته مړې مړې اوبښکې پرې راتویې شوې او له چپرکت یې غیره تاوه کړه...

کیسه گی (ادبی مینیمالیزم) □ ۴۱

ویلی مو و، چې کېدای شي یوه یا نیمه کرنه وي، لکه په دې بېلگه کې:

ابدي مساپر:

ویل یې ځم، که خدای کول ډک لاس به راوگرځم، لار بېرته هېڅ رانغی...

((عبدالله الهام جمالزی))

او دا هم نیمه کرنه، چې لوستونکي ته عاطفي او د غمشریکۍ احساس ورکوي:

یواځې پاتې شوی:

له هغه برید وروسته، اوس د کور یواځنی غړی دی...

((الهام جمالزی))

کال وړاندې زه هم له کیسه گی او د مینیمالیزم مکتب سره اشنا نه وم او نه مې په کې مطالعه کړې وه؛ نو ما هم د کیسه گی په ځانگړنو سمبال یو څه لیکلي، چې د خپلو لنډو کیسو په ټولگه کې مې خپره کړې، دا چې تصادف یې لولئ او که د دې مکتب پورې اړوند یو نامعلوم احساس، دادی په لاندې ډول یې له تاسو سره شریکوم:

چوپتیا:

د ښځې په گونځې مخ رڼه اوښکه ورغړېده، غریو ونیوله، له خالي دیگي شاته شوه، دېوال ته یې ملا جوخته کړه، له دريځې سپورمۍ تته رڼا کوله، د دیگي لاندې له مړو سکروټو تاو پورته کېده...

□ ۴۲ کیسه گی (ادبی مینیمالیزم)

ښځې ژور اسویلی کړ، د کوتې منځ ته یې وکتل، چوپه چوپتیا وه، په زاړه فرش کوچني ماشومان پراته ول، د خوب پرنستې پرې خورې وې...

د فیسبوک (مخ کتاب) د ملگرو کیسه گی:

اوس دلته غواړم چې بې له تبصرو د ځینو لیکوالو، زما د ملگرو او خصوصاً د هغه کسانو د کیسه گیو بېلگې راوړم، چې تازه یې په دې هنر باندې خپل قلم روان کړی دی:

(۱) کیسه گی:

په کاواکه قدمونو د غونډۍ له سره را ښکته شو، ماشوم یې له رمې سره پرېښود؛ په لنډه ساه یې وویل: وراره! یوه پیاله چای به راباندې ونه څښي؟

(مروت درد)

(۲) وېره:

ریموت ته یې لاس کړ، مخکې له دې چې د تلویزیون ښیښه روښانه کړي، ځان سره یې غلی وویل: — ربه! که بیا پر قیر سرک هډونه، زگېروي او د امبولانسونو چينغې وي؛ نو د لیدو توان یې نه لرم.

(وجیح زهیر)

(۳) کیسه گی:

پرانگ د هوسۍ په ستوني کې غاښونه څښ کړي وو، هوسۍ په قهرجنو سترگو د پرانگ له بچيو سره د خپلو کبلیو د لوبو صحنې ته ځیر

کیسه گی (ادبی مینیمالیزم) □ ۴۳

وه، چې ساه یې وخته...

(استاد عبدالغني هاشمي)

(۴) کیسه گی:

نابلده وه، خیر یې نه شو غوښتلاى...

(عبدالله الهام جمالزى)

(۵) کیسه گی:

ورې او سرې خپرې یې په ناپامۍ کې رانه چاپېره کړې، وارخطا وه، هره خبره یې له سلگیو سره مله له خولې راوتله، دا جمله یې هم په ډېرې سختۍ له خولې راووته:

— کاکا! پلار ته مې ووايه کنه، چې مکتب ته مې پرېږدي!..

(نیله ساپۍ)

(۶) کیسه گی:

د کورنۍ پوښتنه یې ترې وکړه، هغه هدیرې ته لاس ونيو...

(احمد جمالزى)

(۷) کیسه گی:

دوه سمستره سر په سر اول نومره شو، دا وار بیخي ډاډه وه، ټول استادان یې پېژندل.

(جمال ثاقب)

(۸) کیسه گی:

نیمه شپه کوچني ماشوم چیغې کړې، پلار یې په درانه خوب ویده و، مور د ماشوم د غلي کېدو ټولې هڅې وکړې؛ خو ونه توانېده، اخر یې خپل خاوند ته ورغږ کړ:

□ ۴۴ کیسه گی (ادبی مینیمالیزم)

— وه سریه! ویخ شه، دې هلک ته د پیشو گانو پېښې وکړه، تر څو وویرېږي او غلی شي.

(اکرام الله اکرام)

(۹) دا ځان سره نوټ که!:

خبره به یې چې ختمه کړه، په پای کې به یې گوته هم رامخامخ کړه او همدا به یې وویل:

— دا ځان سره نوټ که!

پکول یې پر زنگانه ایښی و، لاس کې سگریټ به یې خولې ته کړ او بیا به یې تر څنگ په سگریټ دانۍ کې وځانډه، دود ټوله کوټه په سر اخیستې وه، د مخه ښۍ پر وخت مو سره لاسونه ورکړي ول، همدا یې وروستی خبره وه:

— ته خو پوهېږې چې هر څه وغواړم، دلته یې کولای شم، ما ښه وپېژنه!

ما یې د وروستی خبرې ځواب ورنکړ، یوازې د خدای پامان مې ورته له خولې وواته.

(زیارخان یاد)

(۱۰) کیسه گی:

لار کې روان گوډ پسې یې غږ کړ:

— هغه د لرگي پر لکړو تکیه وکړه!.

مخ یې راوگرځاوه، ده ورته بیا وویل:

— زما کینه پښه نشته، ستا شي، راځه په دواړو یو جوړه نوې څپلۍ واخلو.

پایله (نتیجه)

کیسه گی د مینیمالیزمی ادب زېږنده ده، په غرب کې یې د ځوانۍ مرحله تېره کړې، یوازې په دې یوې جملې چې (لنډ خو بډای) یا (لږ هم ډېر دي) یې ځان تر مورې راوړسوه، دلته نوې ده، یوازې دوه درې کاله مخینه لري، لا ورته کار په کار دی، تر څو دلته هم لکه د غرب په شان وځلېږي.

بیا هم، څومره چې گورو په دې دوه درې کلونو کې یې رنگ تر ډېره گټور تمام شوی، ډېری خلک عموماً او د ادب مینه وال یې خصوصاً ځان ته راکش کړي دي، چې زه پخپله یې تاسو ته یوه ژوندۍ بېلگه یم. دا چې دې برخې ته پښتو ادب څومره اړتیا درلوده، تاسې به په عمومي موضوع کې لوستې وي؛ نو خپله دا هڅه د ځان لپاره یوه له ویاړه ډکه لاسته راوړنه گڼم. او که د ځان ستاینه ونه شي، تاسې یې د پښتو ادب لپاره یوه لاسته راوړنه وبولئ!.

مننه

عزیزالدین یوسفزی

هغه بې له دې چې ځواب ورکړي، پر خپل جیب یې لاس تېر کړ...
(اجمل خان)

(١١) سوالگره:

د ماښام اذان شو، گڼه گونډه ختمه وه، ښځه ودرېده، د سړک له غاړې یې زوړ خور کړی څادر ټول کړ، روانه شوه...
(جمال الدین ابراهیم خېل)

(١٢) کیسه گی:

د خپل خاوند سر ته یې ژړل، لاسونه یې په خپلو نمجنو سترگو ومښل، ویې ویل:
— د غریبۍ جونگره مو وړانه شوه!.

(منصف شاه نادرزی)

وړاندیزونه

څوک چې په یو مشخص مسلک کې څلور کاله زده کړه کوي، د لیسانس دوره پای ته رسوي؛ نو د خپل مسلک د پایلیک یا مونوگراف لیکلو لپاره تر ډېره حده پورې څېړنې ته اړتیا لري، دې څېړنې ته باید د اړوندې ادارې لخوا پوره لارښوونه وشي، لکه څنگه چې د مونوگراف لیکلو د لارښود په کتاب کې یې ددې خبرې یادونه کړې، چې د پایلیک د لیکلو موضوع دې یو کال یعنې دوه اخري سمسترونه د یوه درسي ساعت په توګه محصلینو ته تدریس شي؛ خو متأسفانه چې زموږ په درسي نصاب کې ددې خبرې کمی و؛ نو هیله لرو چې وروسته له دې، دې خبرې ته عملي بڼه ورکړل شي.

بله دا چې په اخري سمستر کې د مونوگراف تر څنگ په درسي کاریکولم کې د ډېرو مضامینو ځایول پر محصل بوج او فشار راولي، که د مضامینو شمېر راکم شي، له یوې خوا به پر محصل بوج کم شوی وي او له بلې خوا به پر خپل مونوگراف په ارامه زړه څېړنه او کار وکړي. په درسي نصاب کې د پورته ټکو نه ځایول زموږ لپاره ستونزې راوډرولې وې؛ نو ځکه مو ترې یادونه وکړه!.

درښت

عزیزالدین یوسفزی

سرچینې (ماخذونه)

۱. الهام جمالزی، عبدالله، ۲۰۱۴ م کال، کیسه گی، دانش خپرندویه ټولنه، کابل.
۲. جزیني، محمدجواد، ۱۳۸۹ ل کال، اشنایی با داستانهای مینیمالیستی و پلیسی، نیلوفر سپید، تهران.
۳. زرن، پوهنمل جانس، ۱۳۹۳ ل کال، ادب تیوري، ننگرهار پوهنتون، افغانستان.
۴. شینواری، سرمحقق دوست، ۱۳۹۳ ل کال، د ادب د تیوری اساسونه، یار خپرندویه ټولنه، ننگرهار.
۵. (www.taand.com) انټرنیټي پاڼه، حبیب وقار، د الهام کیسه گی (مقاله)، ۱۳۹۳ لمریز د غوايي میاشت.
۶. (www.taand.com) انټرنیټي پاڼه، عبدالله الهام جمالزی، د مینیمالیزم په اړه څو ټکي (مقاله)، ۱۳۹۳ لمریز کال.
۷. (www.moareknejad.com) انټرنیټي پاڼه، رسول معرک نژاد، مینیمالیسم وادبیات داستاني (مقاله)، ۱۳۸۹ لمریز کال. او ځینې نورې انټرنیټي پاڼې...

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**